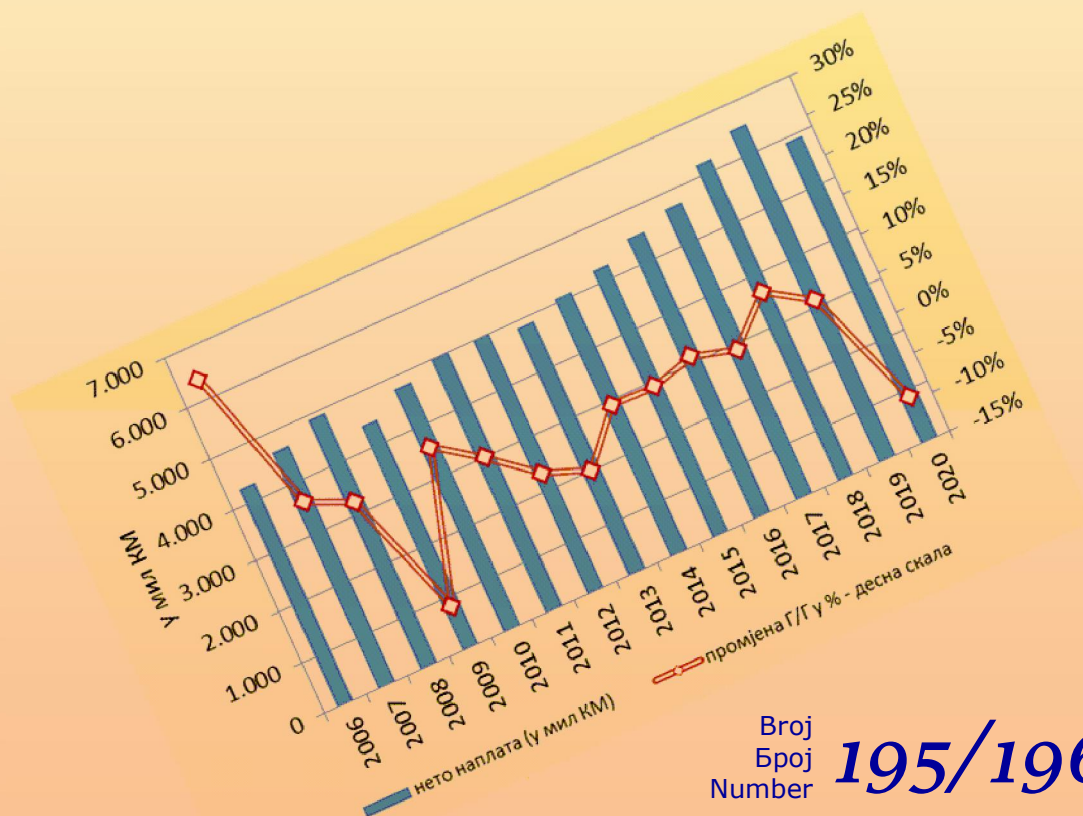

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

ОМЈА Билтен

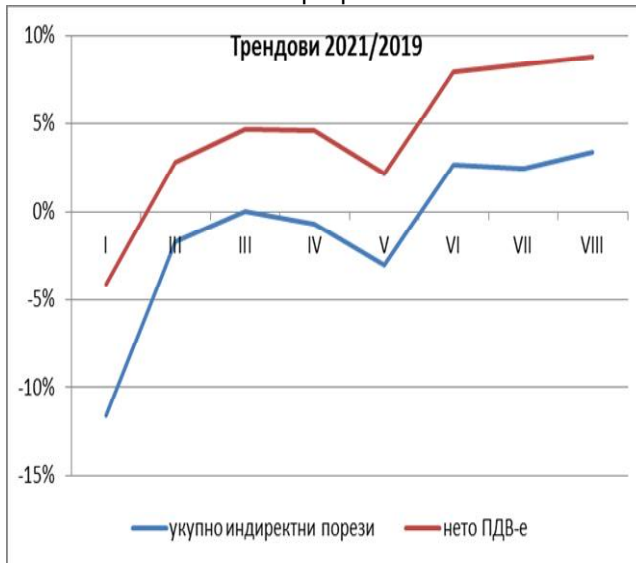

Broj
Број
Number **195/196**

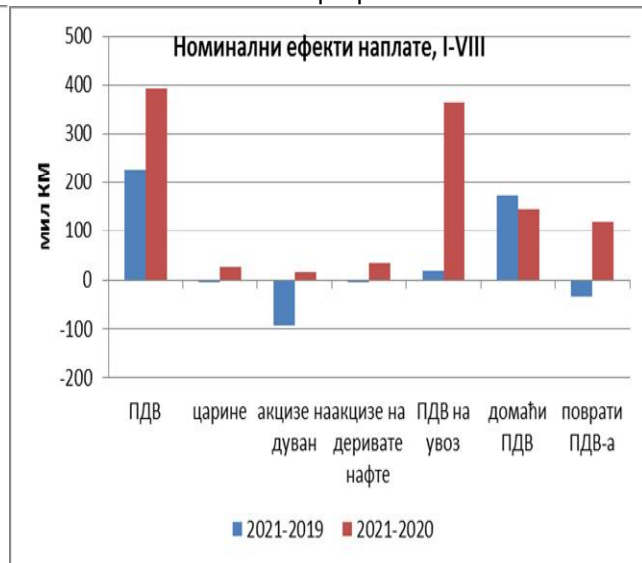
У фокусу...

Према прелиминарном извјештају УИО нето наплата индиректних пореза у августу 2021. била је већа за 178,7 мил КМ, односно за 38,2% у односу на август 2020., док је у периоду јануар-август 2021 нето наплата индиректних пореза била већа за 543 мил КМ, односно за 14,1% у односу на исти период 2020. Поређење нето наплате индиректних пореза у периоду јануар-август 2021 са истим периодом рекордне 2019. године показује раст наплате од 3,3% (Графикон 1).

Графикон 1

Графикон 2

Висок раст наплате индиректних пореза резултат је високих стопа раста ПДВ-а. У односу на осам мјесеци 2019. наплата ПДВ-а у 2021. је већа за 8,8% (Графикон 1). Поређење са рекордном 2019. показује висок суфицит на нето ПДВ-у, који је значајним дијелом неутрализован мањом наплатом акциза на дуванске прерађевине (Графикон 2, „2021-2019“). Декомпозиција ефеката наплате бруто ПДВ-а показује да је главни фактор раста наплате ПДВ-а у односу на 2019. домаћа потрошња (суфицит од 173,3 мил КМ), док је наплата ПДВ-а на увоз у 2021. тек за 20 мил КМ премашила наплату у 2019. и поред јако високих стопа раста увоза (Графикон 2, „2021-2019“).

др Динка Антић
шеф Одјељења

Садржај:

Опорезивање цигарета: ЕУ vs БиХ	2
Робна размјена за период јануар - јуни 2021. године	17

техничка обрада : Сулејман Хасановић, ИТ сарадник
лектор : Дарија Комленовић, проф. англистике

Опорезивање цигарета: ЕУ vs БиХ

(аутор: др Динка Антић)

САЖЕТАК

Анализа импликација политике опорезивања цигарета у БиХ у периоду 2009-2021¹ указала је на велики пад количина опорезованих цигарета, а, на другој страни, на огроман пораст прихода од наплаћених акциза, који је заустављен у 2020. години. Многобројне иницијативе и приједлози измјена акцизне политике имају за циљ да се стабилизује легално тржиште цигарета у БиХ, а да се, истовремено, и наплаћени приходи од акциза опораве и повећају. Поставља се питање да ли је то могуће с обзиром на нове околности и екстерне факторе који детерминишу легалну потрошњу цигарета. Будући да акцизна политика у БиХ, с обзиром на европски пут земље, нужно слиједи акцизну политику ЕУ у чланку су анализирани ефекти политике опорезивања цигарета у чланицама ЕУ. Анализа је показала да велики пад количина опорезивих цигарета у БиХ није изузетак, већ, напротив, правило, не само у новим чланицама ЕУ, које су пролазиле сличан тегобни пут повећања акциза на цигарете, већ и у правно уређеним, развијеним чланицама ЕУ-15. С друге стране, велики број чланица ЕУ је суочен са спорим растом наплаћених прихода од акциза, неке и са стагнацијом/падом наплате, што указује на закључак да су исцрпљени фискални ефекти постојеће акцизне политике ЕУ. Ни смањење акциза на цигарете у појединим чланицама није допринијело стабилизацији тржишта цигарета и расту прихода од акциза. Анализа трендова у БиХ показала је да континуирани раст акциза, а тиме и малопродајних цијена цигарета, доводи до сегментације потрошача на групацију са нижим дохоцима, чија је потражња еластична и тиме увелико зависи од раста цијена цигарета, и на групацију са вишим дохоцима, чија је потражња нееластична и мање подложна промјенама цијена. Анализа трендова у чланицама ЕУ је показала сличну појаву, чији је резултат, у коначници, велики пад потрошње цигарета, али и пад прихода од акциза, који се не могу опоравити нити смањењем акцизног оптерећења. Коначно, анализа је показала и размјере утицаја масовних миграција становништва из нових чланица у развијене чланице ЕУ на пад потрошње цигарета у новим чланицама ЕУ. Може се закључити да раст прихода од акциза на цигарете има свој максимум, како у ЕУ, тако и у БиХ.

I МИНИМАЛНИ СТАНДАРДИ ОПОРЕЗИВАЊА АКЦИЗОМ У ЕУ

Дувански производи у ЕУ се у сврху опорезивања дијеле на двије велике групе: (i) цигарете и (ii) остале дуванске прерађевине (цигаре, цигарилосе, фино резани дуван и сл.). Овакав приступ је дуго година био примијењен и у поступку правног нормирања, те су усвојене посебне директиве за сваку од ове двије групе акцизних производа, да би се тек Директивом 2011/64/EU² објединила политика опорезивања за све дуванске прерађевине у ЕУ.

На нивоу ЕУ прописано је да све чланице³ све врсте цигарета опорезују сложеном акцизом, која укључује специфичну акцизу, обрачунату по јединици производа (за 1.000 ком цигарета), и *ad valorem* (пропорционалну) акцизу, обрачунату на основицу коју чини малопродајна цијена која укључује све порезе и ПДВ.

¹ Више: Антић, Д. „Политика опорезивања дуванских прерађевина у БиХ у периоду 2009-2021“, март 2021, http://www.oma.uino.gov.ba/publikacije/ANALIZA_2021_SR.pdf.

² COUNCIL DIRECTIVE 2011/64/EU of 21 June 2011 on the structure and rates of excise duty applied to manufactured tobacco

³ Скраћенице: АТ-Аустрија, БЕ-Белгија, ВГ-Бугарска, CZ-Чешка, CY-Кипар, ДЕ-Њемачка, ДК-Данска, ЕЕ-Естонија, ЕЛ-Грчка, ЕС-Шпанија, FI-Финска, FR-Француска, GB-В.Британија, HR-Хрватска, HU-Мађарска, IE-Ирска, IT-Италија, LV-Летонија, LT-Литванија, LU-Луксембург, MT-Малта, NL-Холандија, PL-Пољска, PT-Португал, RO-Румунија, SE-Шведска, SI-Словенија, SK-Словачка.

Од 1.1.2014. на снази су сљедећи минимални стандарди опорезивања дуванских прерађевина у ЕУ:

- критеријум „60%“ - укупна минимална акциза на цигарете треба износити минимално 60% просјечне пондерисане малопродајне цијене цигарета стављених у промет;
- критеријум „90 EUR“ - укупна акциза на цигарете не смије бити мања од EUR 90 за 1000 цигарета, без обзира на просјечну пондерисану малопродајну цијену;
- компонента специфичне акцизе мора се утврдити у распону од 7,5% до 76,5% износа укупног пореског терета (укупна акциза + ПДВ).

Просјечна пондерисана малопродајна цијена цигарета се утврђује најкасније до 1.3. текуће године, а израчунава се на бази података о количинама и цијенама цигарета стављених у промет у претходној фискалној години.

Све старе чланице ЕУ (ЕУ-15) и неколицина нових чланица које су приступиле ЕУ 2004. године добиле су четири године за усклађивање акцизне политике са горе наведеним правилима. Бугарској, Естонији, Грчкој, Летонији, Литванији, Мађарској, Пољској и Румунији одобрено је шестогодишњи транзицијски период за усклађивање нивоа акциза на цигарете са минимумом од 90 EUR/1000 ком до 31.12.2017. Исти рок је касније одобрен и Хрватској.

II ПОЛИТИКА ОПОРЕЗИВАЊА ЦИГАРЕТА У БИХ

Основни правни оквир текуће политике опорезивања дуванских прерађевина представља Закон о акцизама у БиХ⁴ – (у даљем тексту: „Закон“), у примјени од 01.07.2009. У сфери опорезивања дуванских прерађевина извршене су измјене Закона 01.08.2014⁵.

2.1. Еволуција хармонизације са стандардима ЕУ

I фаза: од 01.07.2009. до 31.07.2014.

Примјена новог Закона о акцизама, која је почела 1.7.2009. године, први пут уноси у сегменту опорезивања цигарета неколико стандарда из ЕУ:

- сложену стопу опорезивања цигарета, која подразумева примјену *ad valorem* акцизе у висини од 42% малопродајне цијене цигарета и специфичне акцизе, у износу КМ по паклици цигарета;
- категорију минималне акцизе на све цигарете од 2010.г., која се веже за категорију „цјеновно најпопуларнијих цигарета“⁶, као референтног брэнда за примјену минималне стопе акцизе, којом је требало онемогућити појаву дампинга код цигарета нижих цјеновних скупина;
- минимум акцизног оптерећења цигарета у висини од 64⁷ EUR или 126 КМ/1000 цигарета, при чему се процес хармонизације акцизног оптерећења цигарета у БиХ осигурава континуираним годишњим повећањем посебне (специфичне) акцизе, с тим да повећање не смије бити мање од 0,15 КМ/паклици.

II фаза: од 01.08.2014.

Нова политика опорезивања цигарета, која се примјењује од 01.08.2014., подразумева сљедеће стандарде ЕУ:

- усклађивање опсега опорезивања са прописаним опсегом у ЕУ, у смислу врсте дуванских прерађевина и дефиниција;

⁴ „Службени гласник БиХ“ бр. 49/09.

⁵ „Службени гласник БиХ“ бр. 49/14.

⁶ Ова категорија се у ЕУ означава акронимом МППС – *Most Popular Price Category*

⁷ Стандард је био на снази у ЕУ до 31.12.2013. Од 1.1.2014. минимална акциза на цигарете у ЕУ износи 90 EUR.

- увођење просјечне пондерисане цијене цигарета као референтне цијене за утврђивање минималне акцизе;
- укидање „најпопуларније малопродајне цијене цигарета“, као референтне за израчун минималне акцизе на цигарете;
- преузимање новог минималног акцизног оптерећења цигарета у ЕУ у висини од 90 EUR/1000 ком цигарета, односно 176 KM/1000 ком.

Законом прописана минимална акциза на цигарете од 176 KM/1000 ком достигнута је у 2019. години, чиме је окончан процес хармонизације са минималном акцизом ЕУ. У пракси, то је значило да од 2020. нема повећања специфичне акцизе на цигарете (тј. задржава се стопа из 2019. године), док износ акцизе на дуван за пушење, с обзиром на методологију израчуна, зависи од кретања малопродајних цијена цигарета.

2.2. Преглед стопа акциза на цигарете

Ad valorem (пропорционална) акциза: 42% малопродајне цијене (порези укључени)

Табела 1: Специфична акциза на цигарете (2009-2021)

	1.7.2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
KM/паклици	0,15	0,30	0,45	0,60	0,75	0,90	1,05	1,20	1,35	1,50	1,65	1,65	1,65
KM/1000 ком	7,50	15,00	22,50	30,00	37,50	45,00	52,50	60,00	67,50	75,00	82,50	82,50	82,50

Минимална акциза због структуре тржишта, у којем су доминирале јефтине категорије цигарета, и начина обрачуна, који у обзир узима сет података из двије фискалне године (друго полугодиште претходне године и прво полугодиште текуће године), а примјењује се у наредној фискалној години, у суштини нема заштитни карактер у смислу наплате загарантованог нивоа прихода од акциза.

Табела 2: Минимална акциза на цигарете

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
KM/1000 ком	0,80	1,08	1,65	1,82	2,09	2,00	2,23	2,42	2,60	2,86	3,04	3,25
KM/1000 ком	40,00	54,00	82,50	91,00	104,50	100,00	111,50	121,00	130,00	143,00	152,00	162,50

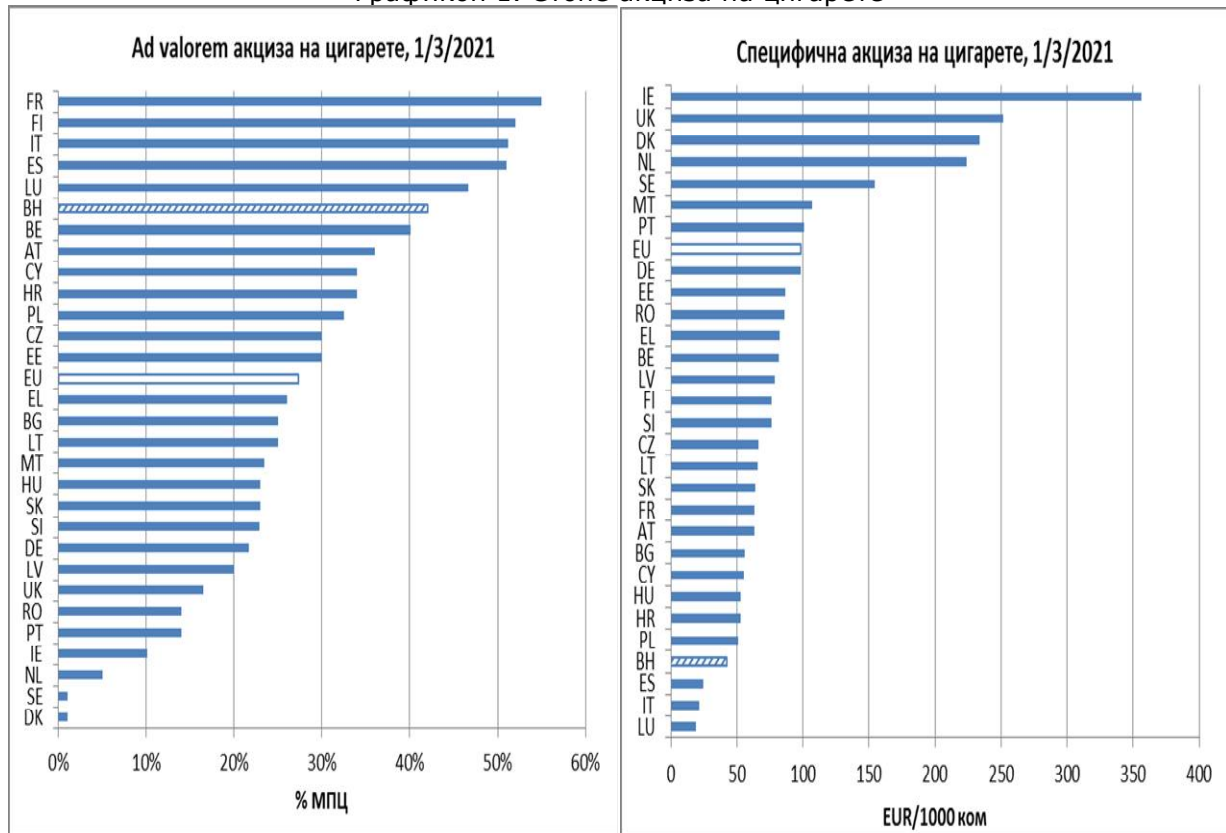
Напомена: За периоде 2010-2014 минимална акциза на цигарете се утврђивала према најпопуларнијој ценовној категорији цигарета

III АНАЛИЗА АКЦИЗНЕ ПОЛИТИКЕ

3.1. Стопе акцизе

Већ у моменту када је минимална акциза ЕУ порасла на 60 EUR било је јасно да неке чланице неће моћи да у прописаном периоду повећају стопе акцизе на потребни минимум. Даљи пораст минималне акцизе на 64 EUR, а потом на 90 EUR, представљао је велики терет за нове чланице ЕУ. Слично, увођење критеријума „60%“ од просјечне пондерисане цијене цигарета представља значајно погоршање критеријума за чланице код којих је велика дискрепанца између цијене најпопуларнијих брендова (који су најчешће и најјефтинији) и просјечне пондерисане цијене. У развијеним чланицама разлике између ове двије референтне цијене су незнатне. Велики број чланица је процес хармонизације акцизног оптерећења са минималним стандардима ЕУ реализовао промјеном структуре стопа акциза – смањењем стопе *ad valorem* акцизе и повећањем специфичне акцизе. У 2021. најнижу стопу *ad valorem* акцизе имају Данска и Шведска, свега 1%, а највишу Француска 55% (Графикон 1, приказ лијево). БиХ са *ad valorem* акцизом од 42% се налази при врху листе, а само пет чланица има вишу стопу.

Графикон 1. Стопе акциза на цигарете

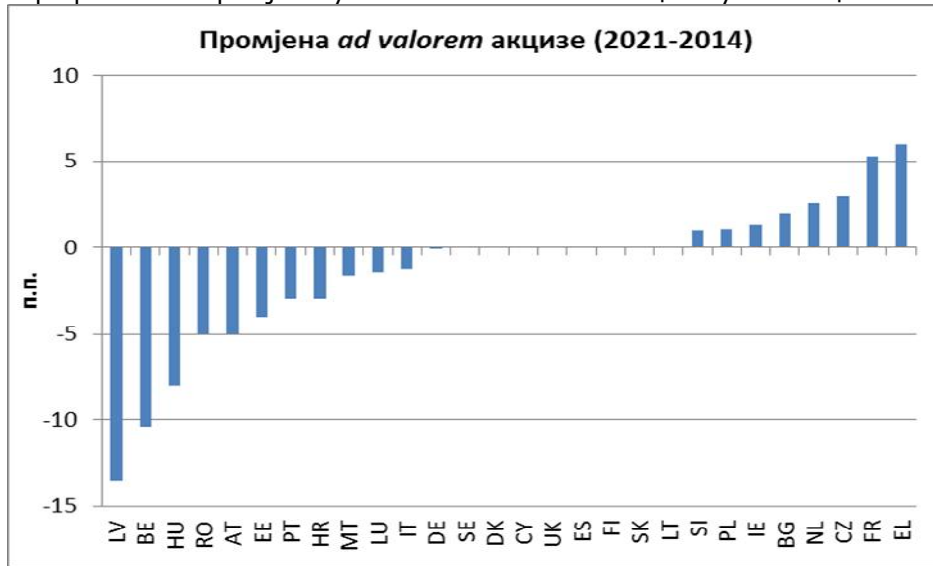

Извор: Европска комисија, 1/3/2021; приказ аутора

Најнижу специфичну акцизу на цигарете тренутно има Луксембург, свега EUR 19,14 / 1000 ком, а врло високе стопе акцизе имају Ирска, а потом и В. Британија (Графикон 1, приказ десно). По висини специфичне акцизе БиХ се налази при дну листе. Само три чланице ЕУ имају нижу стопу специфичне акцизе од БиХ.

У посљедњих седам година велики број чланица је мијењао *ad valorem* акцизу, а осам чланица је задржало исту стопу. Седам чланица је повећало стопу, а највеће повећање је забиљежено у Грчкој. С друге стране, једанаест чланица је смањило стопу, а највеће смањење је забиљежено у Летонији и Белгији, 13,5 процентних поена и 10,4 процентна поена, респективно (Графикон 2.). Колико је била висока стопа у Белгији указује и чињеница да и поред огромног смањења стопа *ad valorem* акцизе тек је незнатно испод БиХ.

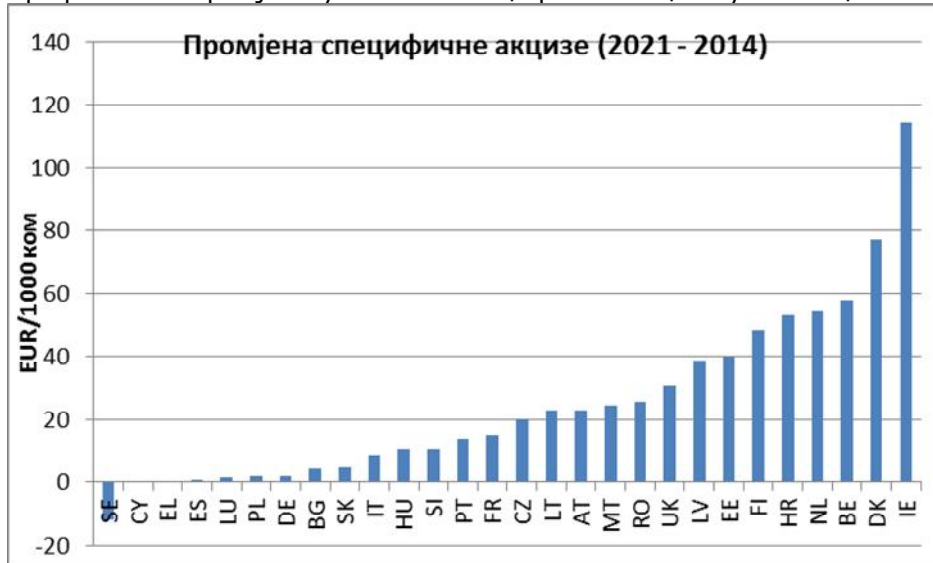
Графикон 2. Промјене у висини *ad valorem* акцизе у чланицама ЕУ

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

Напомена: Компарација *ad valorem* акцизе за Хрватску је извршена у односу на 2013. годину.

Графикон 3. Промјене у висини специфичне акцизе у чланицама ЕУ

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

За разлику од *ad valorem* акцизе скоро све чланице су у периоду усклађивања политике акциза са новом политиком ЕУ повећале специфичну акцизу (Графикон 3.). Само је Шведска смањила стопу, док двије чланице нису имале измјене.

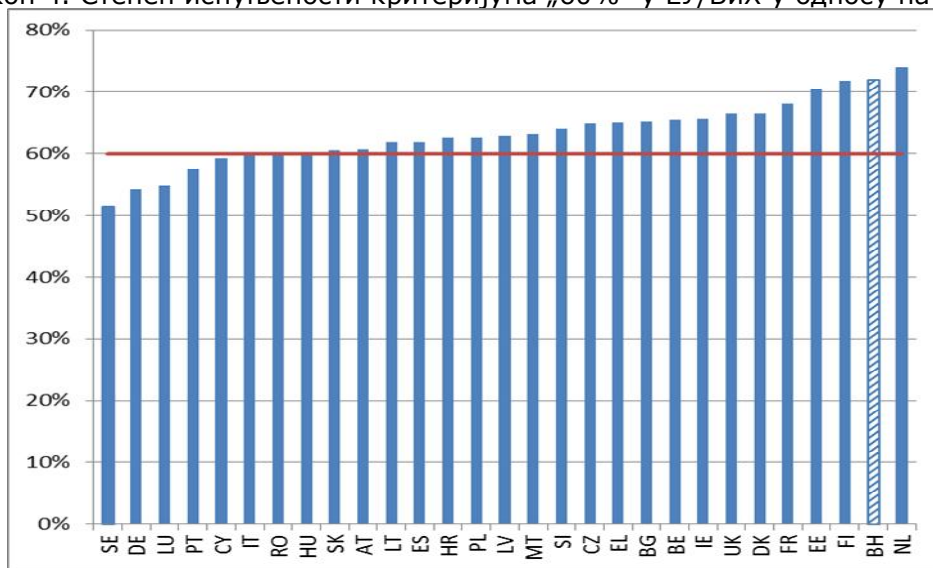
3.2. Степен испуњености стандарда ЕУ

У односу на степен испуњености критеријума "60%", у погледу оптерећености просјечне пондерисане малопродајне цијене цигарета (ПП МПЦ) акцизом, испред БиХ је само Холандија од чланица ЕУ, односно, удио акциза у ПП МПЦ у БиХ је за 12 процентних поена већи од минималног стандарда ЕУ (Графикон 4.). Максимална испуњеност критеријума указује на пребрз темпо хармонизације акциза са стандардима ЕУ. С обзиром на минимално акцизно оптерећење од 70% малопродајне цијене, као критеријум оптималности опорезивања

цигарета којег заговара Свјетска здравствана организација (WHO)⁸, сем БиХ само су три чланице тај критеријум испуниле када се ради о просјечној пондерисаној цијени цигарета⁹.

С друге стране, четири чланице ЕУ није испунило задати критеријум, а међу њима и неке од старих чланица ЕУ-15. Треба имати у виду да је сталним варирањем политике опорезивања, тј. смањењем/повећањем *ad valorem* акцизе и специфичне акцизе, тешко одржавати задате стандарде, поготово јер постоје двије непознанице у вријеме процјене ефеката будућих мјера, а то су одговор дуванске индустрије и одговор потрошача.

Графикон 4. Степен испуњености критеријума „60%“ у ЕУ/БиХ у односу на ПП МПЦ

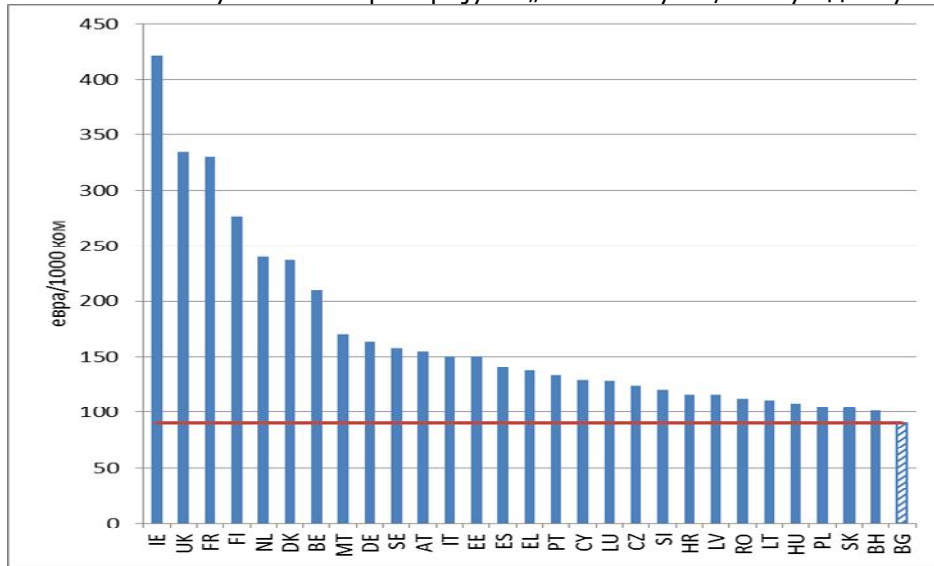
Извор: Европска комисија, 1/3/2021; БиХ - израчун аутора.

Према би се испуњеност критеријума "90 EUR" требало посматрати у односу на акцизно оптерећење свих брендова цигарета у промету због опсежности статистика најчешће се прати испуњеност стандарда у односу на ПП МПЦ. Графикон 5. показује да износ акцизе у ПП МПЦ у свим чланицама ЕУ премашује 90 EUR/1000 цигарета. БиХ је при дну листе, на нивоу Пољске и Словачке, док је удио акцизног оптерећења у Бугарској на нивоу 90 EUR/1000 ком.

⁸ Више: WHO. (2021). Technical Manual on Tobacco Tax Policy and Administration.

⁹ Може се претпоставити да у великом броју чланица скупље цигарете испуњавају овај критеријум WHO.

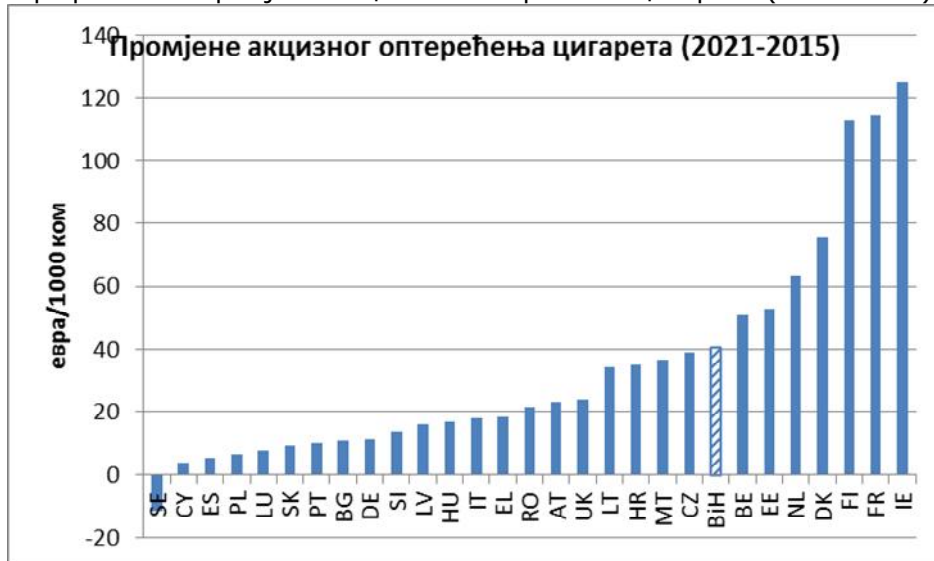
Графикон 5. Степен испуњености критеријума „90 EUR“ у ЕУ/БиХ у односу на ПП МПЦ

Извор: Европска комисија, 1/3/2021; БиХ - израчун аутора.

Стално варирање унутар структуре стопа акциза (*ad valorem* и специфичне) у посљедњих шест¹⁰ година имало је за посљедицу раст акцизног оптерећења цигарета. По расту акцизног оптерећења ПП МПЦ у номиналном смислу БиХ се налази у горњој половини листе (Графикон 6.).

Графикон 6. Промјене акцизног оптерећења цигарета (2021-2015)

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

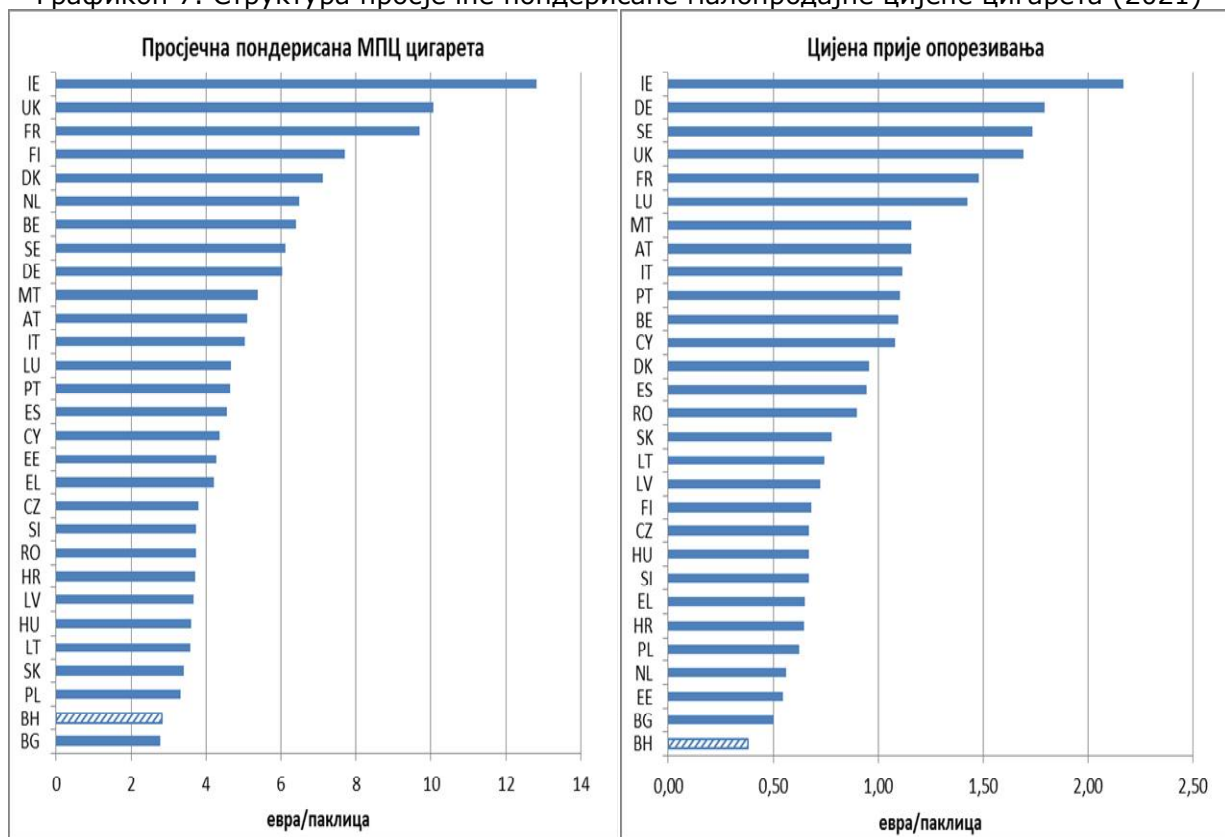
Међутим, у поређењу са укупним акцизним оптерећењем (Графикон 5.) може се закључити да је велики број чланица већ имао високо акцизно оптерећење и прије посматраног периода, док је БиХ била у процесу повећања акциза до новог минимума ЕУ. С друге стране, неке земље, попут Финске, Француске и Ирске, су посљедњих година имале огромно повећање акцизног оптерећења.

¹⁰ За анализу је узет период 2015-2021 како би се осигурала упоредивост БиХ са ЕУ, будући да је категорија просјечне пондерисане малопродајне цијене цигарета у БиХ увела измјенама Закона о акцизима у 2014.

3.3. Просјечна пондерисана цијена цигарета

Имајући у виду велике разлике у акцизном оптерећењу (не)испуњеност критеријума „60%“ и „EUR 90“ није довољна за доношење закључака о акцизној политици земље. Преглед ПП МПЦ чланица ЕУ и поређење са БиХ показује да је у номиналном смислу, очекивано, ПП МПЦ БиХ на дну листе заједно са новим чланицама ЕУ (Графикон 7, приказ лијево). Очекивано, због економске развијености земље и, посљедишно, стандарда становништва. Међутим, с друге стране, изненађују релативни односи. Тако је, на примјер, ПП МПЦ цигарета у Словенији и Хрватској за око 30% већа него у БиХ, иако су разлике у нето дохоцима много веће. Из овога би се дало закључити да су цијене цигарета у БиХ више него што би требало бити с обзиром на стандард становништва. Међутим, за потпунију анализу потребно је анализирати и структуру ПП МПЦ, коју чини цијена прије опорезивања (енгл. *pre-tax price*) и порези (акциза, ПДВ). Цијена прије опорезивања *de facto* представља приход дуванске компаније, који укључује цијену коштања и добит/маржу.

Графикон 7. Структура просјечне пондерисане малопродајне цијене цигарета (2021)

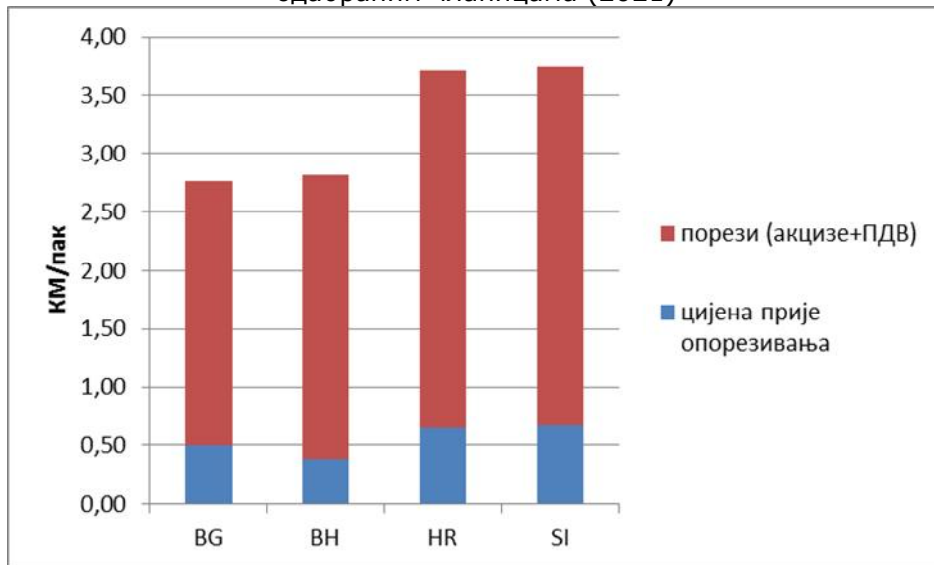

Извор: Европска комисија, 1/3/2021; израчун аутора.

Анализа висине цијене прије опорезивања показује да је номинални износ цијене прије опорезивања најнижи у БиХ (Графикон 7, приказ десно). С друге стране, цијена прије опорезивања у Бугарској је виша него у БиХ (Графикон 8). Будући да БиХ углавном увози¹¹ цигарете то би улазна цијена требала бити барем слична цијенама из других земаља, јер одражава трошкове производње истих или сличних брендова, поготово у земљама које немају властиту производњу цигарета, уз додатне трошкове транспорта. Очигледно је да се разлика између цијена прије опорезивања у БиХ и споменутим чланицама ЕУ односи на мању добит/маржу која се остварује на тржишту БиХ.

¹¹ Од укупног броја цигарета за које је преузета акцизна маркица у 2020. години у БиХ 93% чине увозне цигарете.

Графикон 8. Структура просјечне пондерисане малопродајне цијене цигарета у БиХ и одабраним чланицама (2021)

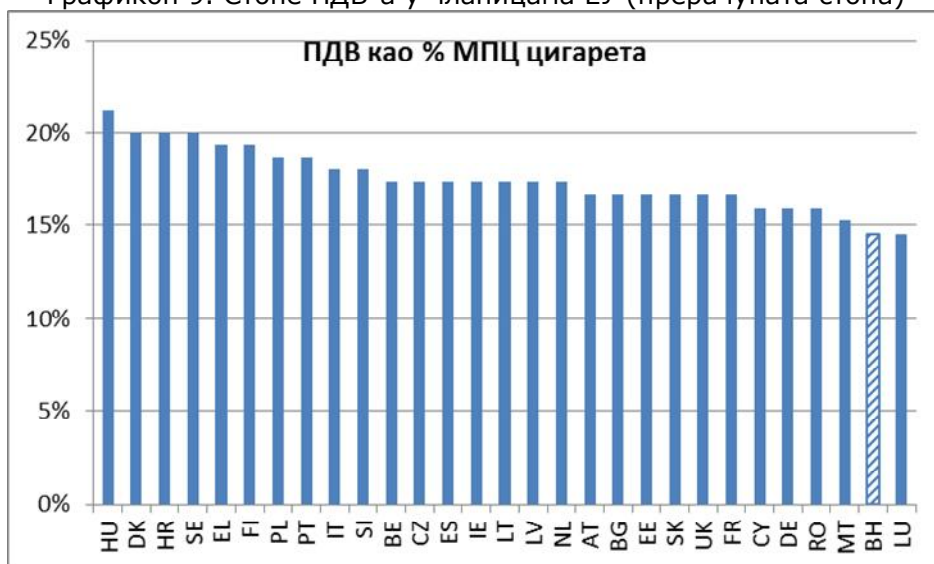

Извор: Европска комисија, 1/3/2021; израчун аутора.

3.4. Укупно пореско оптерећење цигарета

Укупно пореско оптерећење цигарета се састоји од акцизе и ПДВ-а. Често се приликом анализирања и дизајнирања акцизне политике занемари значај висине стопе ПДВ-а на укупно акцизно оптерећење цигарета. Према прегледу стопа ПДВ-а у ЕУ најнижа стопа ПДВ-а од 17% се примјењује у Луксембургу¹². Преглед, дат на Графикону 9, указује на закључак да је стопа ПДВ-а у БиХ на нивоу најниже стопе у ЕУ.

Графикон 9. Стопе ПДВ-а у чланицама ЕУ (прерачуната стопа)

Извор: Европска комисија, 1/3/2021; БиХ - израчун аутора.

¹² Напомена: Преглед стопа ПДВ-а на Графикону 9 се односи на прерачунату стопу ПДВ-а, која се примјењује на основицу (тј. малопродајну цијену) која у себи укључује све порезе, па и ПДВ.

Сабирањем % удјела акцизног оптерећења и оптерећења ПДВ-ом добија се укупно пореско оптерећење (Графикон 10).

Графикон 10. Укупно пореско оптерећење цигарета

Извор: Европска комисија, 1/3/2021; БиХ - израчун аутора.

Поредећи позицију БиХ у односу на чланице ЕУ у погледу висине акцизног оптерећења цигарета као % ПП МПЦ (Графикон 5) и висине укупног акцизног оптерећења (Графикон 10) уочава се да је испред БиХ у погледу укупног пореског оптерећења четири чланице, три више него у случају акцизног оптерећења. Може се закључити да ниска стопа ПДВ у БиХ служи као коректив високог акцизног оптерећења цигарета.

IV ТРЕНДОВИ НА ТРЖИШТУ ЦИГАРЕТА У ЕУ

Раст малопродајних цијена цигарета, као посљедица хармонизације стопа акциза са растућом минималном акцизом у ЕУ, очекивано је резултовао падом потрошње цигарета. С друге стране, због нееластичности потрошње цигарета очекивао се раст прихода од акциза.

4.1. Количина цигарета у промету

Процес усклађивања акцизне политике чланица са минималним стандардима ЕУ имао је различиту динамику и различит темпо зависно од тога да ли се ради о старим чланицама (ЕУ-15) или новим чланицама које су приступиле ЕУ након 2003. године. Старе чланице су већ опорезовале цигарете високим стопама акцизе, далеко изнад минималних. С друге стране, нове чланице су се суочиле са потребом нагло повећања стопа акциза да би достигле ниво акцизног оптерећења који је био одређен у предприсупним преговорима, а потом су морале достићи минималне стандарде у транзицијском периоду, прописаним уговором о приступању ЕУ.

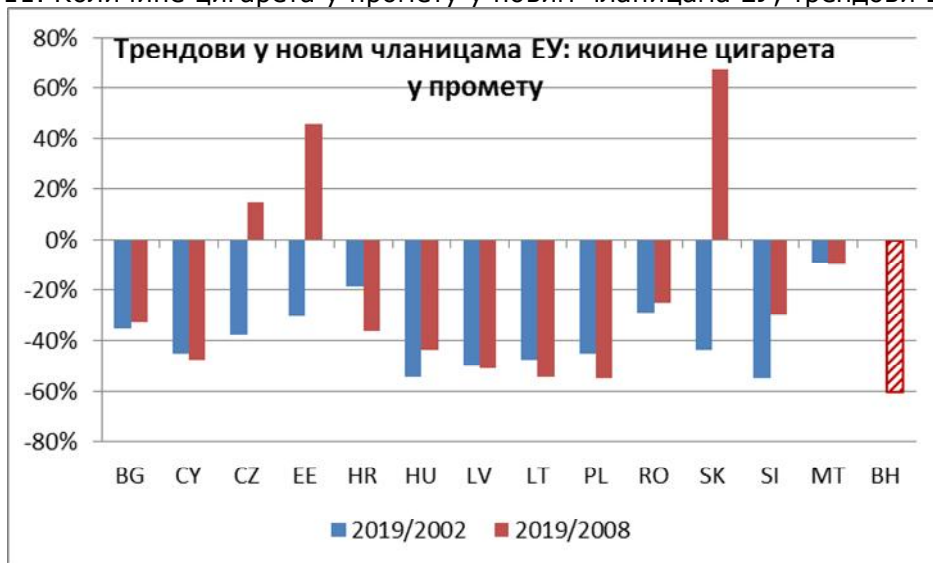
Анализа трендова на тржишту цигарета у ЕУ урађена је на два начина. Прво је узет цијели период 2002-2019¹³ из разлога што обухвата све релевантне моменте везане за акцизну политику ЕУ: ефекте повећања минималне акцизе ЕУ, прво на EUR 64¹⁴, а, потом, на EUR

¹³ Посљедњи доступни подаци су за 2019. Извор: Европска комисија, август 2020.

¹⁴ Почетком 2002. минимална акциза у ЕУ је повећана са EUR 60 на EUR 64 с почетком примјене 1/7/2006.

90¹⁵, припреме за улазак нових чланица у ЕУ, те транзицијски период за хармонизацију националних акцизних политика са првим минимумом (EUR 64), а потом и са другим минимумом (EUR 90), будући да је одређеном броју чланица одобрен транзицијски период за хармонизацију до 2017/2018. Друга анализа је урађена на краћем периоду 2008-2019. Наведени приступ је био нужан из два разлога. Период одговара периоду за који су доступни подаци о наплати прихода од акциза, што омогућава анализу утицаја кретања количина цигарета у промету на наплату прихода. Други разлог је што краћи период указује на динамику на тржишту цигарета у чланицама ЕУ, што не омогућава поређење количина само у почетној и посљедњој години серије података 2002-2019.

Графикон 11. Количине цигарета у промету у новим чланицама ЕУ, трендови 2002-2019¹⁶

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

Графикон 12. Количине цигарета у промету у ЕУ-15, трендови 2002-2019

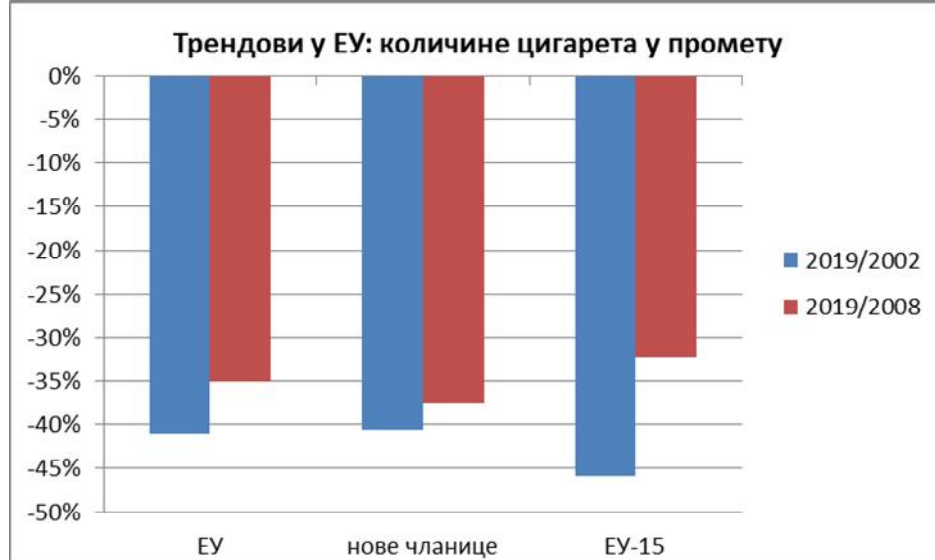

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

¹⁵ Нови минимум усвојен 2011. године, с почетком примјене 1/1/2014.

¹⁶ Због недостатка података за Румунију је узета као базна година 2005, а за Чешку и Словачку 2007, година у којој је остварен историјски максимум.

Графикон 13. Количине цигарета у промету у ЕУ, трендови 2002-2019

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

Из компарација количина цигарета у промету у 2019. са количинама у промету у 2002. и 2008. (Графикони 11 - 13) може се закључити сљедеће:

- На нивоу ЕУ укупна количина цигарета у промету у 2019. у односу на 2002. мања је за 41,1% (Графикон 13). Ситуација се у посљедњих десетак година поправила, али је пад легално продатих цигарета у 2019. у односу на 2008. 35%. Поставља се питање колико су високе акцизе одвратиле конзументе од пушења, колико се потрошача снабдијева легалним уносом из трећих земаља, а колико на црном тржишту Уније. Посљедњим мјерама, донесеним у 2020.г., ЕУ настоји смањити легални унос цигарета из трећих земаља;
- Пад потрошње цигарета у старим чланицама је већи него у новим чланицама (Графикон 13), максимално до 61%, и поред чињенице да је темпо повећања акциза био спорији. Иако је већина старих чланица већ примјењивала високе стопе акцизе ипак изненађује велики пад потрошње, чак и у посљедњој декади, јер потрошачи у тим чланицама имају далеко веће дохотке;
- Код неких старих чланица ЕУ (нпр. Грчка) пад потрошње цигарета је велик због раста црног тржишта. Слично је и у осталим јужним чланицама (Графикон 12). У посљедњој декади дошло је до раста количина цигарета у промету, које је успорило негативне трендове, сем у двије чланице у којима је евидентирано погоршање (Финска и Шпанија);
- Један од разлога великог пада потрошње цигарета у старим чланицама (Графикон 12) је улазак источних чланица у ЕУ, који је појачао унос цигарета из источних земаља (нпр. Пољске) у старе чланице које с њима граниче (нпр. Њемачке) повећавајући дубиозе у продајама у старим чланицама. Међутим, примјетно је побољшање у посљедњој декади, које се може повезати са достизањем минималне акцизе ЕУ у новим чланицама и, посљедично, растом малопродајних цијена, што је демотивисало прекограничну продају цигарета из тих земаља у старим чланицама;
- У четири нове чланице забиљежено је погоршање ситуације у посљедњој декади (Графикон 11), што се може повезати са потребом достизања минималне акцизе ЕУ, али и смањењем легалне потрошње због масовног одлива радноспособног становништва након отварања интерних граница западних чланица за раднике из источних земаља. С друге стране, у три чланице је забиљежен раст количина цигарета у посљедњој декади (Графикон 11), што је повезано са основицом (2008). Наиме, у

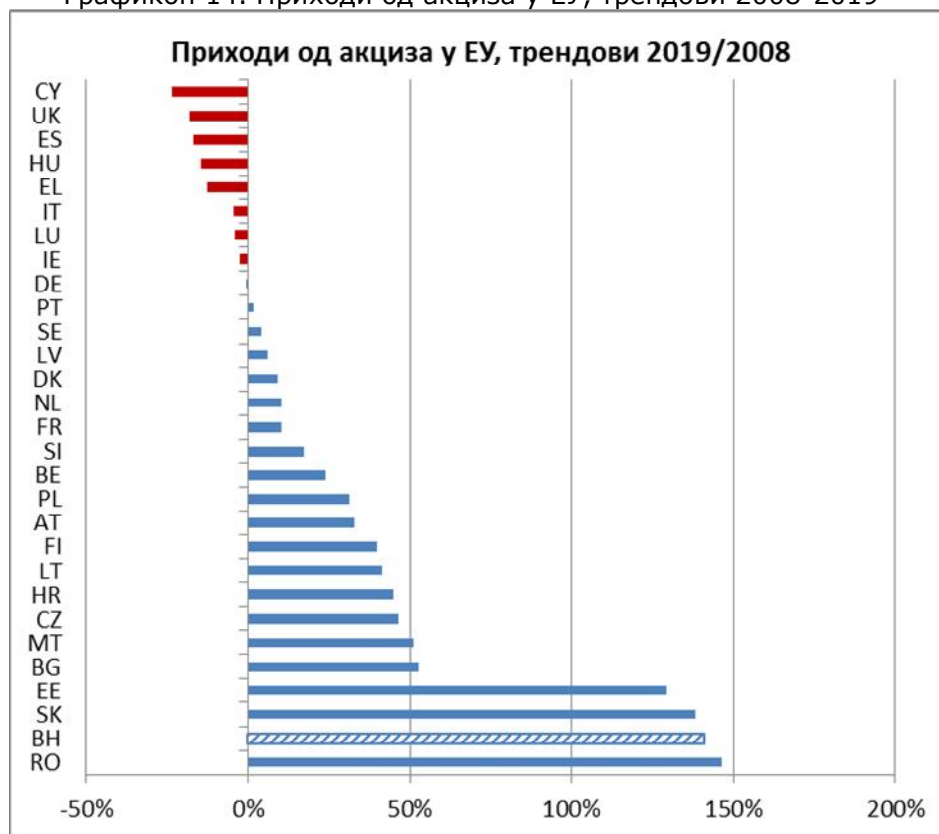
све три земље у 2008. остварен је историјски минимум у погледу количине цигарета у промету;

- Без обзира на брзи темпо хармонизације стопа акциза са минималним стандардима ЕУ пад потрошње цигарета у новим чланицама се кретао између 30% и 55%. Но, поређење са годинама пред потписивање Споразума о стабилизацији и придруживању вјероватно би показало далеко већи пад, док је одобравање транзицијског периода од 6 до 7 година након усвајања Директиве 2011 ублажило пад потрошње цигарета;
- Пад потрошње цигарета у БиХ је већи него код нових чланица због краћег периода хармонизације (2009-2019), али, с друге стране, не представља изузетак имајући у виду да серија података за нове чланице не обухвата почетну годину хармонизације акциза са стандардима ЕУ¹⁷.

4.2. Наплаћени приходи од акциза

За анализу трендова на тржишту цигарета у ЕУ узет је период 2008-2019¹⁸, што омогућава компарацију са БиХ.

Графикон 14. Приходи од акциза у ЕУ, трендови 2008-2019¹⁹

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

Осам чланица је убрало мање акциза у 2019. години у односу на 2008. годину, а међу њима је шест старих чланица са високим стопама акцизе и двије нове чланице (Графикон 14).

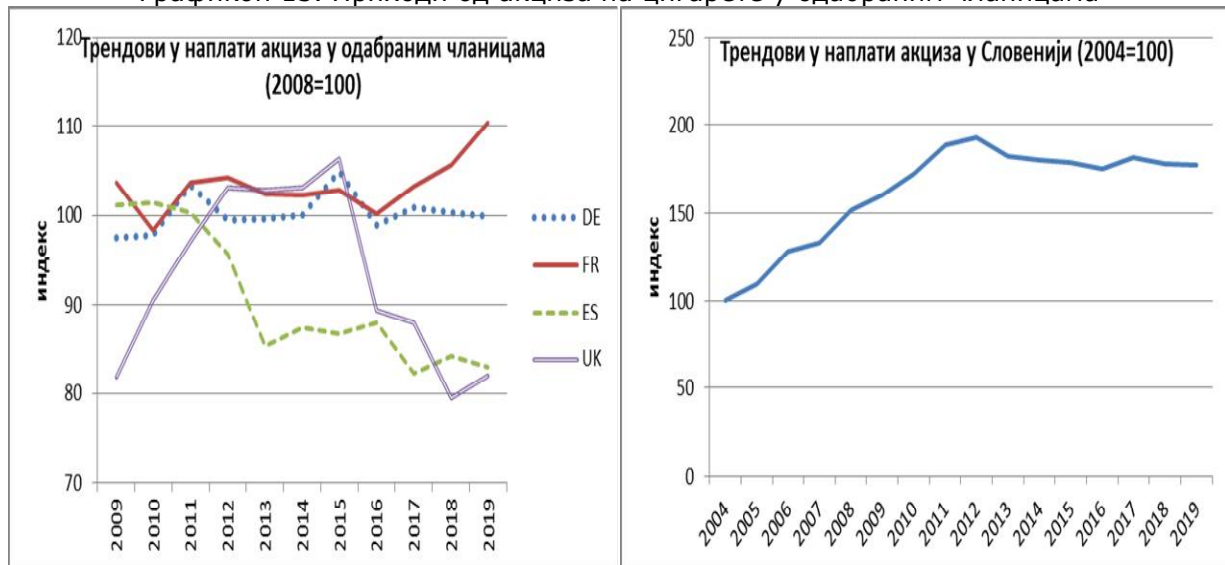
¹⁷ Прво, нису доступни подаци за раније године. Друго, почетак хармонизације индивидуалан је за сваку нову чланицу, јер зависи од почетка преговора за приступање ЕУ и динамике обавеза које су будуће чланице морале испунити прије уласка у ЕУ.

¹⁸ Посљедњи доступни подаци. Извор: Европска комисија, август 2020.

¹⁹ Период анализе за Хрватску је 2013-2019.

Остале чланице су повећале приходе, а максималан раст је забиљежен у Румунији. Раст прихода од акцизе у БиХ је одмах иза Румуније због брзог темпа хармонизације. Наведени период анализе у цијелости покрива период хармонизације акциза у БиХ до нивоа EUR 90, док у чланицама углавном покрива хармонизацију акциза од нивоа EUR 64 до нивоа EUR 90, па су, очекивано, и ефекти у виду прихода у БиХ већи.

Графикон 15. Приходи од акциза на цигарете у одабраним чланицама

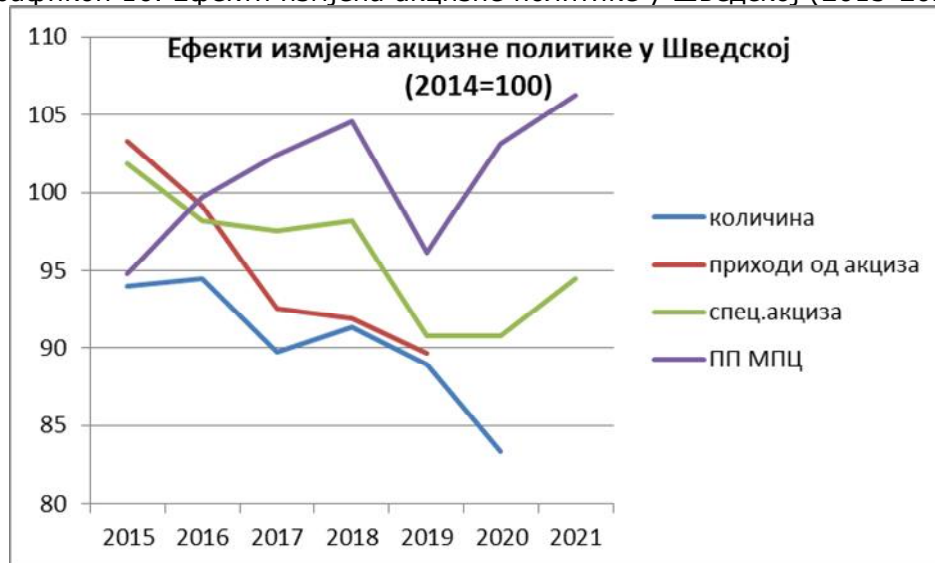
Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

Детаљна анализа наплате прихода у већини чланица ЕУ у посљедњих неколико година показује стагнацију наплате, као да је достигнут максимум који је било могуће постићи. На Графикону 15 (лијево) приказано је кретање наплате прихода од акциза у четири велике чланице ЕУ-28, чији приходи од акциза чине половину укупно наплаћених акциза на дуванске прерађевине у ЕУ у 2019. Осцилације у наплати акциза у Њемачкој су незнатне током посматраног периода, а посљедњих неколико година су на нивоу из 2008. У Шпанији је присутан оштар силазни тренд у наплати, док наплата акциза у В. Британији снажно осцилира са великим падом од 2016. У Француској је наплата прихода од акциза до 2016. биљежила раст максимално до 5%, да би у посљедње двије године био забиљежен раст до 10%, у односу на 2008.

Словенија (Графикон 15, десно) је занимљива због чињенице да се ради о земљи која је историјски блиска БиХ, а која је, као нова чланица ЕУ, имала сличан процес хармонизације акциза са стандардима ЕУ. С обзиром на чињеницу да нису на располагању подаци о наплати акциза прије уласка у ЕУ анализа трендова у наплати акциза на цигарете односи се на период 2004-2019. Словенија је достигла минимум од EUR 64 2008. године, а минимум од EUR 90 2012. године. Евидентан је пад прихода у 2013., те стагнација у наплати која траје шест година.

Занимљив је случај Шведске која годинама смањује специфичну акцизу на цигарета у циљу консолидације тржишта цигарета и наплаћених прихода од акциза (Графикон 16). Примјер Шведске је корисно анализирати и због иницијатива које се јављају у БиХ које заговарају смањење акциза на цигарете.

Графикон 16. Ефекти измјена акцизне политике у Шведској (2015-2021)

Извор: Европска комисија, база података; израчун аутора.

Примјећује се да је смањивање специфичне акцизе ишло постепено, да би највећа корекција стопа на ниже била у 2019. У цијелом периоду *ad valorem* акциза је била на истом нивоу од 1%. На Графикону 16 може се уочити како је након првог смањења специфичне акцизе дошло до раста малопродајних цијена (ПП МПЦ), иако би тржишна логика налагала смањење цијена због смањеног акцизног оптерећења (+ припадајући ПДВ). Раст цијена је произвео пад потрошње цигарета, а кумулативни ефекат ниже специфичне акцизе и мањих количина у промету је пад наплаћених прихода од акциза²⁰. Пад промета је приморао дуванске компаније да смање малопродајне цијене, што се десило 2019, али је пад цијена мањи него што је био пад пореског оптерећења. Повећање специфичне акцизе од 2021. имало је за посљедицу раст цијена, али у већој мјери него што је раст пореског оптерећења.

Анализа ефеката акцизне политике у Шведској потврђује истраживања о правцима ефеката измјене индиректних пореза. У случају смањења индиректних пореза понашање економских оператора (компанија, трговаца) је непредвидиво. Углавном, и уколико дође до смањења малопродајних цијена, оно није у оној мјери у којој је смањење пореског оптерећења. С друге стране, повећање индиректних пореза (ПДВ, акцизе) најчешће се преваљује на купце преко већих малопродајних цијена, при чему повећање цијена често иде изнад повећања пореског оптерећења.

Вишегодишње "подешавање" акцизне политике у Шведској, у условима неизвјесне реакције дуванских компанија, није произвело жељени ефекат у смислу већих прихода од акциза, те упућује на закључак да су исцрпљене могућности за повећање прихода. Трендови у наведеним великим чланицама (укључујући и Италију) и осталим чланицама ЕУ-15 детерминишу трендове на нивоу ЕУ. ЕУ је у периоду од дванаест година (2008-2019) остварила скромни раст прихода од акциза на цигарете од 4,2%. У 2018. наплаћени приходи од акциза у ЕУ су били мањи за 0,3% него у 2017, док је у 2019. остварен раст од 2,7% у односу на 2018. Намеће се закључак да је окончана ера високих стопа раста прихода од акциза на цигарета, те да је у оквирима текуће акцизне политике ЕУ достигнут максимално могући ниво прихода од акциза.

²⁰ Подаци о количинама цигарета у промету и приходима од акциза расположиви су само закључно са 2019. годином.

Робна размјена за период јануар - јуни 2021. године

(пише: Мирјана Поповић, стручни савјетник - макроекономиста)

Анализа робне размјене Босне и Херцеговине (у даљем тексту: БиХ) са другим земљама за период јануар - јуни 2021. године (у даљем тексту: I-VI 2021) представља наставак анализа објављених у претходним бројевима билтена Одјељења. Анализом су представљена кретања у укупној спољнотрговинској размјени, кретања у размјени према главним спољнотрговинским регионима (ЕУ²¹, СЕФТА²², ЕФТА²³, азијске земље у развоју), те кретања у размјени према главним врстама производа. Поређење првог полугодишта текуће године са истим периодом претходне године указује на значајан раст спољнотрговинске размјене у текућој години што није реална слика с обзиром на шок у првом полугодишту 2020. године проузрокован појавом пандемије коронавируса, те мјерама које су уведене у борби против ширења вируса. Из тог разлога, анализом је приказано и кретање увоза и извоза у првом полугодишту текуће године у односу на прво полугодиште 2019. године, прије кризе Covid-19 и пандемијских баријера које су ограничавале слободно кретање робе.

1. Кретања у укупној спољнотрговинској размјени

У првих шест мјесеци 2021. године, БиХ је забиљежила раст обима спољнотрговинске размјене. Извоз је већи за 31,1 %, док је увоз већи за 19,8 % у односу на првих шест мјесеци претходне године. Покривеност увоза извозом износи 67,5 % и већа је за 5,8 п.п. у односу на исти период претходне године.

Уколико упоредимо прво полугодиште текуће године са првим полугодиштем 2019. године, односно периодом прије кризе Covid-19, БиХ је такође забиљежила раст обима спољнотрговинске размјене. Извоз је већи за 11,3%, док се увоз задржао на приближном нивоу, тачније мањи је за 1,8%. Покривеност увоза извозом већа је за 7,9 п.п.

Графиком 1. представљено је кретања робне размјене БиХ са иностранством за првих шест мјесеци у периоду 2008-2021. година. Приказане су вриједности увоза и извоза у милионима КМ (лијева вертикална скала), те процентуалне вриједности покривености увоза извозом (десна вертикална скала) за посматрани период.

²¹ Европска унија

²² Central European Free Trade Agreement (CEFTA) – Уговор о слободној трговини земаља централне Европе (Албанија, БиХ, Црна Гора, Сјеверна Македонија, Молдавија, Србија и УНМИК/Косово)

²³ Европско удружење слободне трговине које уједињује тржишта Швајцарске, Норвешке, Исланда и Лихтенштајна

Графикон 1.

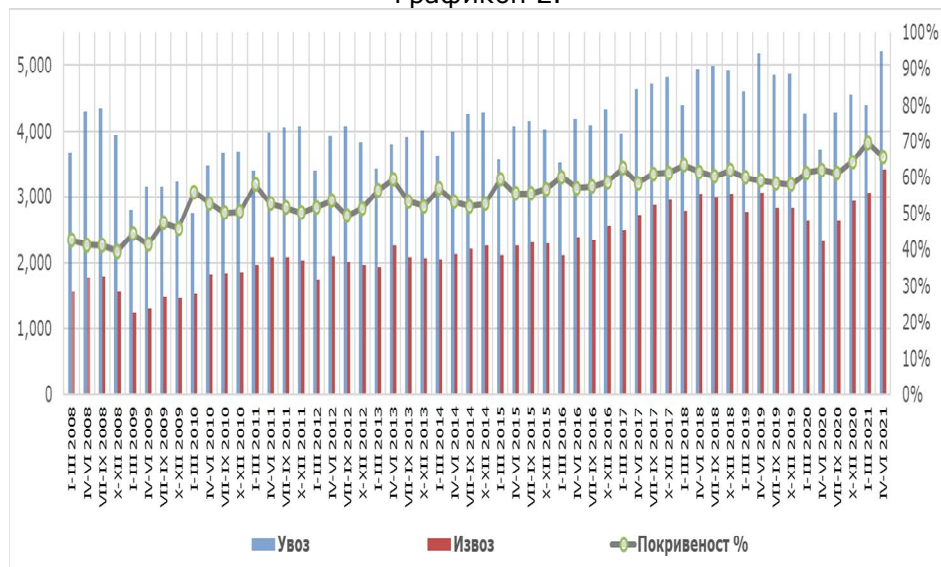

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Историјски посматрано кроз податке приказане у графички представљеној временској серији, највећи пад спољнотрговинске размјене забиљежен је усљед стања шока, у првом полугодишту 2009. године а под утицајем свјетске економске кризе, као и првом полугодишту 2020. године, а под утицајем кризе Covid-19. У полугодиштима у којима није било стања шока, забиљежен је континуирани раст у спољнотрговинској размјени земље. Графикон приказује значајан опоравак и повећање обима спољнотрговинске размјене у првом полугодишту текуће године у односу на исти период претходне године. Такође забиљежено је повећање обима робне размјене земље са иностранством у односу на прво полугодиште 2019. године. Покривеност увоза извозом највећа је на полугодишњем нивоу у посматраном временском периоду. Спољнотрговински дефицит је за 1,7% већи у односу на исти период претходне године. Међутим, посматрајући првих шест мјесеци прошле године, смањење спољнотрговинског дефицита на које је утицало смањење увоза, не може се окарактерисати као позитивно због ванредних околности, односно опадања цјелокупне спољнотрговинске активности. У односу на период прије кризе Covid-19, односно у поређењу са првим полугодиштем 2019. године, спољнотрговински дефицит у првом полугодишту текуће године мањи је за 21,0%, на шта је утицало повећање извоза.

Графиконом 2. приказано је квартално кретање увоза и извоза, те покривеност увоза извозом у периоду од првог квартала 2008. године до другог квартала 2021. године (од I-III 2008 до IV-VI 2021). Квартално кретање приказује сезонске осцилације видљиве на почетку сваке године, те најнижу робну размјену БиХ са иностранством у првим кварталима. Под утицајем рестриктивних мјера уведених у борби против пандемије вируса корона у 2020. години, у тој години робна размјена БиХ са иностранством најмања је у другом кварталу, односно у периоду примјене најригорознијих мјера у борби против пандемије. Кретање робне размјене у првом и другом кварталу 2021. године пружа информацију о опоравку економије земље.

Графикон 2.

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

У посматраном временском периоду, покривеност увоза извозом највећа је у првом кварталу текуће године, док су увоз и извоз највећи у другом кварталу текуће године. Увоз у другом кварталу је већи за 18,4%, док је извоз већи за 11,7% у односу на први квартал текуће године.

Поредећи податке за први квартал текуће године са истим периодом претходне године увоз је већи за 2,7%, док је извоз већи за 16,6%. Раст увоза није значајно већи јер је почетак кризе Covid-19 у БиХ забиљежен крајем првог квартала, тачније у марту 2020. године, те мјере нису имале значајан утицај на први квартал. Међутим, поређењем података за други квартал текуће године са подацима из другог квартала претходне године када су мјере у борби против ширења вируса корона биле најригорозније, забиљежен је значајан раст увоза за 39,6%, те раст извоза за 47,5%.

Подаци за први квартал текуће године у поређењу са подацима из истог периода 2019. године приказују смањење увоза за 4,6%, те повећање извоза за 10,6%. У другом кварталу текуће године, а у поређењу са другим кварталом 2019. године забиљежено је благо повећање увоза за 0,8%, као и повећање извоза за 11,9%.

У табели 1. приказан је проценат повећања/смањења спољнотрговинске размјене на мјесечном нивоу за првих шест мјесеци 2021. године у односу на исти период 2020. године.

Табела 1.

	јан 2021 / јан 2020	феб 2021 / феб 2020	мар 2021 / мар 2020	апр 2021 / апр 2020	мај 2021 / мај 2020	јун 2021 / јун 2020	I-VI 2021 / I-VI 2020
Извоз	3.0	11.3	36.2	59.9	43.1	41.5	31.1
Увоз	-5.7	-6.8	19.7	49.9	42.5	28.9	19.8
Обим	-2.1	-0.1	25.7	53.7	42.7	33.8	24.1
Покривеност	9.2	19.4	13.8	6.7	0.4	9.8	9.4
Дефицит	-25.2	-32.7	-2.4	33.9	41.5	7.7	1.7

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Из табеле је видљиво повећање извоза на мјесечном нивоу, посебно у периоду март-јуни када су глобалне и националне мјере сузбијања вируса биле најригорозније. Увоз је у периоду јануар-фебруар текуће године мањи у односу на исти период прошле године,

односно у односу на период прије увођења мјера. Посматрајући податке на мјесечном нивоу, у периоду март-јуни текуће године увоз је значајно већи у односу на исти период претходне године. Подаци дају јасну слику да су мјере у борби против пандемије које су уведене у марту 2020. године и које су трајале до јуна исте године довеле до значајног пада укупног извоза и увоза.

У табели 2. приказан је проценат повећања/смањења спољнотрговинске размјене на мјесечном нивоу за првих шест мјесеци 2021. године у односу на исти период 2019. године.

Табела 2.

	јан 2021 / јан 2019	феб 2021 / феб 2019	мар 2021 / мар 2019	апр 2021 / апр 2019	мај 2021 / мај 2019	јун 2021 / јун 2019	I-VI 2021 / I-VI 2019
Извоз	3.0	11.0	16.8	7.6	2.5	26.2	11.3
Увоз	-9.8	-5.7	0.1	-3.0	-6.8	13.5	-1.8
Обим	-4.7	0.6	6.1	1.0	-3.4	18.4	3.1
Покривеност	14.2	17.7	16.7	10.9	10.0	11.2	13.3
Дефицит	-34.9	-30.5	-21.0	-18.2	-19.1	-7.1	-21.0

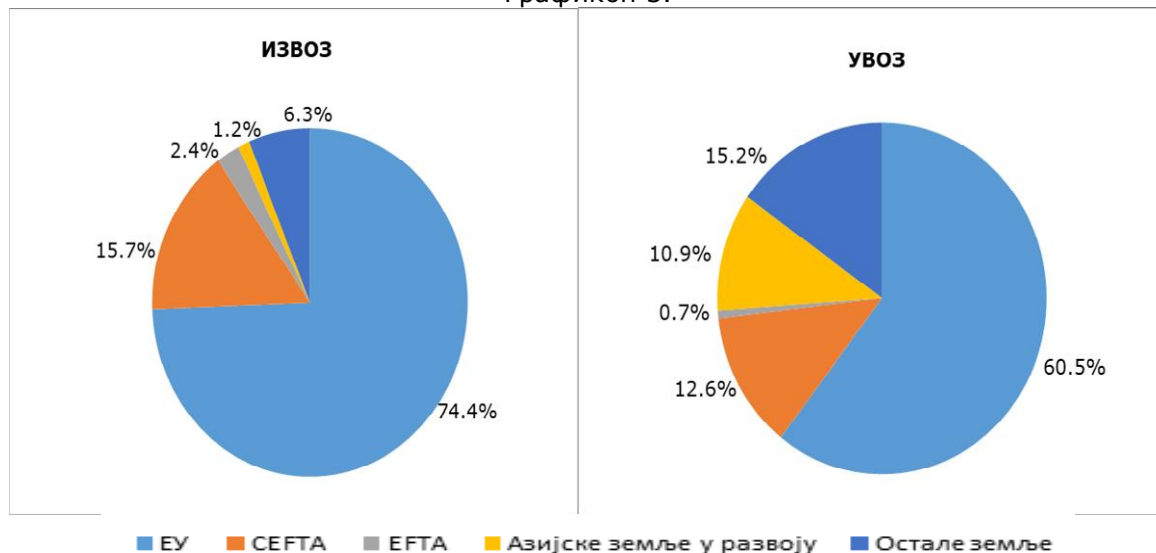
Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Табела приказује повећање извоза на мјесечном нивоу у првих шест мјесеци текуће године у односу на првих шест мјесеци 2019. године. Што се тиче увоза, у јануару, фебруару, априлу и мају текуће године исти је мањи у односу на исте мјесеце 2019. године, док је у јуну забиљежен значајан раст увоза у односу на исти мјесец 2019. године. Приказани подаци дају слику о укупном напретку спољне трговине земље у односу на период прије кризе Covid-19, те опоравку у односу на период за вријеме кризе.

2. Спољнотрговинска размјена БиХ према главним регионима за период I-VI 2021. године

Графиком 3. приказан је проценат учешћа главних региона у спољнотрговинској размјени са БиХ у првих шест мјесеци 2021. године.

Графикон 3.

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

ЕУ као главни партнер БиХ у спољнотрговинској размјени, у првих шест мјесеци 2021. године учествује са 74,4% извоза и 60,5% увоза. Извоз у земље ЕУ у посматраном периоду већи је

за 33,3%, док је увоз већи за 19,8% у односу на исти период претходне године. Покривеност увоза извозом износи 83,0%, што је за 8,4 п.п. веће у односу на исти период 2020. године. У поређењу са првим полугодиштем 2019. године извоз у земље ЕУ већи је за 11,0%, увоз је мањи за 4,3%, док је покривеност увоза извозом већа за 11,4 п.п. у првом полугодишту текуће године.

Земље чланице СЕФТА у спољнотрговинској размјени са БиХ у првих шест мјесеци текуће године учествују са 15,7% извоза и 12,6% увоза. Извоз је већи за 31,0%, док је увоз већи за 21,6% у односу на исти период претходне године. Покривеност увоза извозом износи 83,6 %, што је за 6,0 п.п. веће у односу на исти период 2020. године. У поређењу са првим полугодиштем 2019. године извоз у земље СЕФТА региона већи је за 11,5%, увоз је већи за 6,9%, док је покривеност увоза извозом већа за 3,5 п.п. у првом полугодишту текуће године.

Земље чланице ЕФТА у спољнотрговинској размјени са БиХ у првих шест мјесеци текуће године учествују са 2,4% извоза и 0,7% увоза. Извоз је већи за 11,8%, док је увоз већи за 9,6% у односу на исти период претходне године. Покривеност увоза извозом износи 219,6%, што је за 4,2 п.п. веће у односу на исти период 2020. године. У поређењу са првим полугодиштем 2019. године извоз у земље ЕФТА региона већи је за 14,2%, увоз је мањи за 7,9%, док је покривеност увоза извозом већа за 42,4 п.п. у првом полугодишту текуће године.

БиХ је у спољнотрговинској размјени са групом азијских земаља у развоју, у првих шест мјесеци 2021. године остварила 1,2% извоза и 10,9% увоза. Од укупно оствареног увоза из ове групе земаља, 68,5% се односи на увоз из Кине. Извоз је мањи за 5,3%, док је увоз већи за 14,7% у односу на исти период претходне године. Покривеност увоза извозом износи 7,5%, што је за 1,6 п.п. мање у односу на исти период 2020. године. У поређењу са првим полугодиштем 2019. године извоз у азијске земље у развоју мањи је за 3,2%, увоз је већи за 2,4%, док је покривеност увоза извозом мања за 0,4 п.п. у првом полугодишту текуће године.

3. Спољнотрговинска размјена БиХ према врсти производа за период I-VI 2021. године

3.1. Извоз према врсти производа

У табели 3 приказано је учешће у извозу десет главних група производа у првих шест мјесеци 2019., 2020. и 2021. године. Такође, табелом је представљен проценат повећања/смањења извоза одређене врсте робе у првом полугодишту 2021. године у односу на исти период 2020. године и 2019. године.

Табела 3.

Р.бр.	код	Опис кодне ознаке	ИЗВОЗ (% учешћа)			промјена у односу на I-VI 2020 (%)	промјена у односу на I-VI 2019 (%)
			I-VI 2019	I-VI 2020	I-VI 2021		
1	94	Намјештај; опрема за кревете и сл. производи (матраци, јастуци и сл.); свјетиљке и др. расвјетна тијела која нису укључена на другом мјесту	9.0	8.9	9.3	37.1	15.6
2	85	Електричне машине и опрема и њихови дијелови; апарати за снимање или репродукцију звука; телевизијски апарати за снимање или репродукцију слике и звука и сл.	6.8	7.9	8.1	34.8	32.2
3	27	Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације; битуменске материје; минерални воскови	8.4	8.1	8.1	31.9	7.3
4	84	Нуклеарни реактори, котлови, машине, апарати и механички уређаји; њихови дијелови	7.1	7.1	7.3	34.4	14.6
5	73	Производи од жељеза и челика	6.6	6.9	7.0	32.2	18.6
6	72	Жељезо и челик	5.2	4.1	6.5	106.7	38.7
7	44	Дрво и производи од дрвета; дрвени угаљ	6.4	6.5	6.5	30.8	14.1
8	64	Обућа, назувци и слични производи; дијелови тих производа	6.4	6.1	5.1	8.7	11.9
9	39	Пластичне масе и производи од пластичних маса	4.0	4.8	4.8	30.1	35.2
10	28	Неоргански хемијски производи; органска и неорганска једињења племенитих метала, метала ријетких земљи, радиоактивних елемената и изотопа	5.6	5.3	4.7	16.1	-6.6
I		Укупно (од 1 до 10)	65.4	65.9	67.5	34.3	14.8
II		Остали производи	34.6	34.1	32.5	25.0	4.5
		УКУПНО (I + II)	100.0	100.0	100.0	31.1	11.2

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Поређећи податке из првог полугодишта текуће године са првим полугодиштем претходне године, укупан извоз као и извоз десет главних категорија производа, значајно је већи. С обзиром на ограничавање извоза у првом полугодишту претходне године, повећање извоза у првом полугодишту текуће године не представља реалан раст извоза који би услиједио да није било пандемијских баријера које су за посљедицу имале ограничавање слободног кретања робе. Након укидања баријера, у првој половини текуће године је остварен укупан раст извоза од 31,1%, као и раст извоза у десет главних група производа од 34,3% у односу на прво полугодиште претходне године. У поређењу са подацима прије кризе Covid-19, односно са подацима из првог полугодишта 2019. године, у првих шест мјесеци текуће године остварен је укупан раст извоза од 11,2%, те укупан раст извоза од 14,8% у главних десет извозних категорија производа. Девет главних категорија производа је остварило повећање извоза, док је једна главна категорија производа кодне ознаке 28 - *Неоргански хемијски производи; органска и неорганска једињења племенитих метала, метала ријетких земљи, радиоактивних елемената и изотопа*, једина главна група производа која је забиљежила смањење извоза у првом полугодишту текуће године у односу на исти период 2019. године.

Највећи раст извоза у првом полугодишту текуће године у односу на исти период претходне године од 106,7% остварила је група производа кодне ознаке 72 – *Жељезо и челик*. Ова категорија такође је забиљежила највећи раст извоза за 38,7% у првом полугодишту текуће године у односу на прво полугодиште 2019. године. У првој половини текуће године, а у поређењу са истим периодом 2020. и 2019. године, ова категорија производа биљежи већи раст од категорије кодне ознаке 73 - *Производи од жељеза и челика*, што значи да је вриједност размјене сировина и репроматеријала већег степена обраде спорије расла у односу на вриједност размјене примарних сировина. Бржи раст извоза финалних производа

или производа већег степена обраде дао би већи утицај на обим спољнотрговинске размјене од раста примарних сировина, материјала и полупроизвода. Пандемија коронавируса негативно је утицала на обим размјене жељеза и челика у првој половини прошле године, у периоду "lockdown"-а када је производња ове групе производа у БиХ због пандемије и смањене потражње на свјетском тржишту претпила тежак ударац. У истом периоду, сектор индустрије којем припада ова група производа, суочио се и са другим проблемима као што су квоте и царине које су наметнули ЕУ и САД на одређене производе, што је додатно утицало на смањење извоза. Међутим, имајући у виду потенцијал земље када су у питању метални ресурси, ова привредна грана је препознатљива конкурентска предност БиХ, те је у првом полугодишту текуће године забиљежена експанзија вриједности извезеног жељеза. Тако је, након поремећаја на свјетском тржишту узрокованог пандемијом и привременим затварањем погона за производњу у прошлој години, од почетка текуће године уследила експлозија раста цијена жељеза и челика.

Поред сјајних резултата остварених у извозу жељеза и челика, као и резултата остварених у извозу производа од жељеза и челика, дрвопрерађивачки сектор је такође забиљежио значајан раст извоза у првом полугодишту текуће године у односу на исти период претходне двије године. Производња намјештаја једна је од најуспјешнијих индустријских грана у земљи, те извоз групе производа кодне ознаке 94 – *Намјештај, опрема за кревете и сл. производи (матраци, јастуци и сл.), свјетилке и др. расвјетна тијела која нису укључена на другом мјесту*, има највећи удио у извозу из БиХ. Тако је, у првом полугодишту текуће године забиљежено повећање извоза ове групе производа од 37,1% у односу на исти период 2020. године, као и повећање од 15,6% у односу на исти период 2019. године.

Домаћа сировина из групе производа кодне ознаке 44 - *Дрво и производи од дрвета; дрвени угаљ*, више је оријентисана ка иностраном тржишту. У првом полугодишту текуће године, ова група производа остварила је повећање вриједности извоза од 30,8% у односу на исти период претходне године, те повећање вриједности извоза од 14,1% у односу на исти период 2019. године.

Значајан раст у извозу у првом полугодишту текуће године у односу на исти период претходне двије године, остварила је група производа са значајним удиом у укупном извозу из земље, кодне ознаке 85 - *Електричне машине и опрема и њихови дијелови; апарати за снимање или репродукцију звука; телевизијски апарати за снимање или репродукцију слике и звука и сл.* У поређењу са првим полугодиштем 2020. године остварен је раст извоза од 34,8%, док је у поређењу са првим полугодиштем 2019. године остварен раст извоза од 32,2%. Након блокада, закључавања и стагнације у првом полугодишту прошле године, у истом периоду текуће године дошло је до наглог експлозивног повећања активности у многим привредним областима. Једна од тих области је производња и извоз робе ове групе производа, јер инвестиције и привредне активности које се односе на ову групу производа, а које су биле одложене у првом полугодишту прошле године, у текућој години су у процесу реализације. Како је земља наслоњена на ове процесе, извоз ове групе производа се повећава јер БиХ нема велико домаће тржиште. Развој технологије, повећање процеса систематизације и дигитализације, један је од разлога повећања извоза ове групе производа у односу на период прије кризе Covid-19.

Група производа кодне ознаке 39 – *Пластичне масе и производи од пластичних маса* остварила је раст извоза од 30,1% у првом полугодишту текуће године у односу на исти период претходне године, док је у односу на прво полугодиште 2019. године, ова група производа остварила раст од 35,2%. Без обзира на пандемију вируса корона, ова група производа је једина од десет главних група производа, која је у првом полугодишту 2020. године остварила позитиван извоз у односу на прво полугодиште 2019. године²⁴. Већа

²⁴ "Робна размјена за период јануар - јуни 2020. године"; ОМА Билтен бр. 183/184;

http://www.oma.uino.gov.ba/bilteni/Oma_Bilten_sr_183_184.pdf

потражња иностраног тржишта за производима од пластике, посебно за грађевинским производима од пластичних маса и производима за транспорт и паковање робе од пластичних маса, као што су чепови, поклопци, заклопци и остали затварачи од пластичних маса, те могућност домаћег тржишта за производњом ових производа, додатно утиче на повећање извоза, односно смањење дисбаланса између извоза и увоза у овом сектору.

Једина од десет главних група производа чији је проценат раста вриједности извоза у првом полугодишту текуће године већи у поређењу са првим полугодиштем 2019. године, од поређења са првим полугодиштем 2020. године, је група производа кодне ознаке 64 – *Обућа, назувци и слични производи; дијелови тих производа*. Тако је, у првих шест мјесеци текуће године извоз групе производа из овог сектора за 8,7% већи у односу на првих шест мјесеци претходне године, те за 11,9% већи у односу на првих шест мјесеци 2019. године. Ово повећање извоза резултат је стабилне извозне потражње, проширења производне базе ове групе производа у земљи, те подизања конкурентности у БиХ.

Група производа са значајним удиом у извозу је група производа кодне ознаке 27 – *Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације; битуменске материје; минерални воскови*. Вриједност извоза ове групе производа је у првој половини текуће године већа за 31,9% у односу на исти период прошле године, док је у односу на исти период 2019. године, вриједност извоза ове групе производа већа за 7,3%.

Вриједност извоза групе производа кодне ознаке 84 – *Нуклеарни реактори, котлови, машине, апарати и механички уређаји; њихови дијелови*, у првом полугодишту текуће године већа је за 34,4% у односу на исти период претходне године, док је у односу на прво полугодиште 2019. године, вриједност извоза ове групе производа већа за 14,6%.

Категорија производа кодне ознаке 28 – *Неоргански хемијски производи; органска и неорганска једињења племенитих метала, метала ријетких земљи, радиоактивних елемената и изотопа*, је у првих шест мјесеци текуће године остварила повећање вриједности извоза за 16,1% у односу на исти период претходне године, док је једина главна група производа која је забиљежила смањење извоза од -6,6% у односу на исти период 2019. године.

3.2. Увоз према врсти производа

У табели 4. приказано је учешће у увозу десет главних група производа у првих шест мјесеци 2019., 2020. и 2021. године. Такође, табелом је представљен проценат повећања/смањења увоза одређене врсте робе у првом полугодишту 2021. године у односу на исти период 2020. године и 2019. године.

Табела 4.

Р.бр.	код	Опис кодне ознаке	УВОЗ (% учешћа)			промјена у односу на I-VI 2020 (%)	промјена у односу на I-VI 2019 (%)
			I-VI 2019	I-VI 2020	I-VI 2021		
1	27	Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације; битуменске материје; минерални воскови	14.3	10.6	10.7	20.1	-26.7
2	84	Нуклеарни реактори, котлови, машине, апарати и механички уређаји; њихови дијелови	8.1	7.7	7.9	23.2	-4.4
3	87	Возила, осим жељезничких или трамвајских возила и њихови дијелови и прибор	7.9	6.7	6.8	21.4	-15.6
4	39	Пластичне масе и производи од пластичних маса	5.3	6.0	6.5	30.3	20.0
5	85	Електричне машине и опрема и њихови дијелови; апарати за снимање или репродукцију звука; телевизијски апарати за снимање или репродукцију слике и звука и сл..	5.8	6.2	6.3	22.4	6.6
6	72	Жељезо и челик	3.4	3.3	4.3	58.2	25.5
7	30	Фармацеутски производи	3.2	4.2	3.8	9.7	18.2
8	73	Производи од жељеза и челика	2.6	2.7	3.2	40.5	18.0
9	76	Алуминиј и производи од алуминија	2.4	2.2	2.8	48.3	12.7
10	74	Бакар и производи од бакра	1.3	1.4	2.0	71.3	50.0
I		Укупно (од 1 до 10)	54.3	50.9	54.1	27.5	2.0
II		Остали производи	45.7	49.1	45.9	11.9	1.4
		УКУПНО (I + II)	100.0	100.0	100.0	19.8	1.7

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Укупан увоз као и увоз десет главних категорија производа, значајно је већи у првом полугодишту текуће године у односу на прво полугодиште претходне године. С обзиром на пандемијске баријере које су ограничавале увоз у првом полугодишту претходне године, вриједност значајно већег увоза у првом полугодишту текуће године не представља реалну слику која би уследила да није било стања шока. У првом полугодишту текуће године остварен је укупан раст увоза од 19,8%, као и раст увоза у десет главних група производа од 27,5% у односу на исти период претходне године. У поређењу са подацима из првог полугодишта 2019. године, у првих шест мјесеци текуће године остварен је укупан раст увоза од 1,7%, те укупан раст увоза од 2,0% у десет главних увозних категорија производа. У седам главних категорија производа остварено је повећање увоза, док је у три главне категорије производа, које истовремено имају и највећи удио у увозу, вриједност увоза смањена у првом полугодишту текуће године у односу на прво полугодиште 2019. године.

Највећи раст увоза у првих шест мјесеци текуће године у односу на исти период претходне године од 71,3% остварила је група производа кодне ознаке 74 – *Бакар и производи од бакра*. Ова категорија такође је забиљежила највећи раст вриједности увоза од 50,0% у првом полугодишту текуће године у односу на прво полугодиште 2019. године. Висок раст вриједности увоза ове групе производа последица је раста цијена бакра и производа од бакра на свјетском тржишту²⁵.

²⁵ Након попуштања ригорозних мјера у борби против пандемије коронавируса, увођења вакцине против вируса Covid-19, растући оптимизам на свјетском тржишту, значајно је повећао наставак улагања у производњу и инвестиције које захтјевају потражњу за овом групом производа. Услед повећане потражње, углавном из Кине као навећег сјетског потрошача бакра, те смањене понуде и залиха бакра и производа од бакра на свјетском тржишту, цијене су достигле историјски максимум. С обзиром да је бакар метал који се највише користи у производњи енергије, преносној инфраструктури и складиштењу енергије, те је други метал по употреби послје алуминијума и челика у грађевинарству, телекомуникацијама, транспорту и производњи аутомобила, очекивања су да ће потражња за бакром додатно расти услед растуће забринутости због ниских залиха бакра. Такође, инфраструктурни планови, те подстицај “зелене енергије” повећавају потражњу за овом групом производа који се користе у производњи електричних возила.

Поред значајног раста увоза бакра и производа од бакра, у првом полугодишту текуће године, у односу на исти период претходне године, значајан раст увоза од 58,2% забиљежен је у категорији производа кодне ознаке 72 - *Жељезо и челик*. У поређењу са првим полугодиштем 2019. године, у овој категорији производа је забиљежен раст увоза од 25,5%. Такође, значајан раст увоза у првом полугодишту текуће године забиљежен је и у категорији производа кодне ознаке 73 - *Производи од жељеза и челика* 40,5% у односу на прво полугодиште претходне године, док је у односу на прво полугодиште 2019. године у овој категорији производа забиљежен раст увоза 18,0%. Као и код вриједности увоза бакра и производа од бакра, тако и вриједност увоза жељеза и челика, те производа од жељеза и челика, у првом полугодишту текуће године у поређењу са истим периодом претходне двије године расте због свакодневног раста потражње за овим групама производа на свјетском нивоу. Разлог за то је нагли раст глобалних цијена многих сировина потребних за индустрију јер су ублажене рестрикције и друге мјере за сузбијање ширења вируса корона, те окретање свијета ка инфраструктури да би стимулисао опоравак након кризе Covid-19²⁶.

У категорији производа кодне ознаке 76 - *Алуминиј и производи од алуминија* у првом полугодишту текуће године забиљежен је раст увоза од 48,3%, а у односу на исти период претходне године, док је у односу на исти период 2019. године у овој категорији производа забиљежен раст увоза од 12,7%. На повећање вриједности увоза алуминија и производа од алуминија утицао је раст цијена алуминија на свјетском тржишту²⁷.

Увоз производа кодне ознаке 39 - *Пластичне масе и производи од пластичних маса* у првом полугодишту текуће године већи је за 30,3% у односу на исти период претходне године, док је у односу на исти период 2019. године, вриједност увоза ове групе производа већа за 20,0%. Како је пластична смола кључни материјал повезан са другим материјалима као што су челик, дрво, микрочипови и сл. производи, дошло је до наглог пораста тренутне тржишне цијене пластичне смоле и других повезаних сировина на свјетском тржишту. С обзиром на уску повезаност и утицај понуде и потражње одређене врсте робе на њену тржишну цијену, фактори као што су свјетска пандемија Covid-19, проблеми у ланцу снабдијевања, потешкоће у производњи и недостатак броја радника, допринијели су повећању цијена ове групе производа. Анализе цијена указују на то да су смола и сировине од пластике достигли рекордне вриједности, што је утицало на значајно повећање вриједности увоза у првом полугодишту текуће године у односу на исти период 2019. године, док се раст вриједности увоза ове групе производа у односу на исти период 2020. године, може приписати застојима због пандемије коронавируса у првом полугодишту 2020. године када су постројења за производњу сировина, логистички ланци снабдијевања и производни погони били затворени или су радили са изразито смањеним капацитетом, док су залихе биле исцрпљене.

Без обзира што земља посједује велике природне минералне ресурсе као што су со, сумпор, камен, гипс, креч, цемент, и сл., главни увозни производи су производи кодне ознаке 27 - *Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације; битуменске материје; минерални воскови*. У првих шест мјесеци текуће године, вриједност увоза ових производа већа је за 20,1% у односу на исти период претходне године, док је у односу на исти период 2019. године забиљежено смањење вриједности увоза ове групе производа за -26,7%. Без

²⁶ Огромне мјере економских подстицаја влада и централних банака широм свијета такође су повећале потражњу за овим категоријама производа. Како је Кина у прошлој години забиљежила брзи опоравак економске активности након њеног брзог изласка из "lockdown"-а, настављен је тренд повећане потражње, што је резултовало наглим скоком цијена жељеза и челика, те производа од жељеза и челика. Овај тренд раста цијена ових група производа могао би се одржати неко вријеме, подржан глобалним плановима стимулација за инфраструктуру.

²⁷ То је резултат велике потражње у Кини и растуће забринутости да би нова кинеска климатска политика, која се фокусира на смањењу емисије стакленичких плинова, могла ограничити будуће снабдијевање металом. Константно растућа потражња могла би довести до тога да се глобално тржиште алуминија смањи, чиме би производња алуминијума као високо енергетски интензиван процес, довела до додатног повећања цијена алуминија у свијету, а што би додатно утицало на повећање вриједности увоза ове групе производа у БиХ.

обзира на значајно смањење увоза ове категорије производа у односу на период прије кризе Covid-19, ови производи и даље заузимају најзначајни удио у БХ увозу.

Група производа кодне ознаке 84 - *Нуклеарни реактори, котлови, машине, апарати и механички уређаји; њихови дијелови*, има значајан удио у укупном увозу у БиХ. У првом полугодишту текуће године вриједност увоза ове групе производа већа је за 23,2% у односу на прво полугодиште претходне године, док је у односу на прво полугодиште 2019. године вриједност увоза ове групе производа мања за -4,4%. Иако је вриједност увоза ове групе производа мања у првих шест мјесеци текуће године у односу на исти период 2019. године, односно у односу на период прије кризе Covid-19, она је и даље категорија производа са значајним удиом у БХ увозу, односно друга главна увозна категорија производа.

У периоду јануар-јуни текуће године, вриједност увоза групе производа кодне ознаке 87 - *Возила, осим жељезничких или трамвајских возила и њихови дијелови и прибор*, већа је за 21,4% у односу на исти период 2020. године, док је у односу на исти период 2019. године, вриједност увоза ове групе производа мања за -15,6%. Пандемија коронавируса, односно неизвјесност у вези са пандемијом разлог је за фокусирање становништва на куповину основних животних намирница, што је негативно утицало на увоз возила у првом полугодишту 2020. године. Међутим, нижа вриједност увоза ове групе производа у првом полугодишту текуће године у односу на прво полугодиште 2019. године резултат је забране²⁸ увоза половних возила са мотором Еуро 4. Прије ступања на снагу забране, увоз половних возила са Еуро 4 мотором био је повећан у првих пет мјесеци 2019. године, што је повећало основицу за поређења имајући за посједицу веће смањење вриједности увоза ове групе производа у првом полугодишту текуће године у односу на вриједност увоза у првом полугодишту 2019. године.

Вриједност увоза групе производа кодне ознаке 85 - *Електричне машине и опрема и њихови дијелови; апарати за снимање или репродукцију звука; телевизијски апарати за снимање или репродукцију слике и звука и сл.*, у првом полугодишту текуће године већа је за 22,4% у односу на прво полугодиште претходне године, док је у односу на прво полугодиште 2019. године, вриједност увоза ове групе производа већа за 6,6%.

Група производа кодне ознаке 30 - *Фармацеутски производи* једина је од десет главних група производа која је у првом полугодишту 2020. године, односно у периоду поремећаја спољнотрговинске размјене у свијету, остварила позитиван увоз у односу на исти период 2019. године²⁹. Поредећи податке у првом полугодишту текуће године, вриједност увоза ове групе производа већа је за 9,7% у односу на исти период прошле године, док је у односу на прво полугодиште 2019. године, вриједност увоза ове групе производа већа за 18,2%. Раст увоза фармацеутских производа резултат је веће потражње за лијековима и додацима прехране, попут витамина и других суплемената, усљед пандемије корона вируса.

²⁸ Ова забрана је у БиХ на снази од 01. јуна 2019. године, а односи се углавном на аутомобиле старије од десет године.

²⁹ "Робна размјена за период јануар - јуни 2020. године"; ОМА Билтен бр. 183/184; http://www.oma.uino.gov.ba/bilteni/Oma_Bilten_sr_183_184.pdf